

Eda YAŞAR^{1*}

¹Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen- edayasar@gmail.com

*Bu çalışma Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında hazırlanmış aynı başlıklı ödevden türetilmiştir.

Corresponding Author

Eda YAŞAR

Analysis of Thesis on Burnout Levels of Teachers in the Last Five Years in the Turkish Education System

Abstract

The aim of this research is to analyze the master's theses on the burnout levels of teachers in the Turkish education system in the last five years. Within the scope of this research, theses in the YÖK THESIS system were used. Within the scope of the research, theses published between 2018-2023 were examined. The theses published in the last 5 years of those with access permission are included in the sample group. Ten theses were included in the research. Document analysis was preferred as the data collection method and it was aimed to systematically examine the theses. With the collection of data, the findings were reached by using content analysis techniques on the research subject. As a result of the research, it was seen that most of the theses were master's theses. The first language of the studies is Turkish. It is seen that the quantitative method is used most within the scope of research methods. Survey model was frequently preferred in studies. The purpose of this research is to guide new researchers with the findings.

Keywords: Burnout, teacher, meta-evaluation, education

Türk Eğitim Sisteminde Son Beş Yılda Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeylerini Üzerine Yapılmış Tezlerinin Analizi

Öz

Bu araştırma kapsamında ülkemizde son 5 yıl içerisinde öğretmenlerin uzaktan eğitimle ilişkili görüşlerine yer veren yüksek lisans tezlerinin analizi yapılmıştır. Uzaktan eğitim özellikle Covid-19 pandemisi ile yaygınlık kazanmış ve günümüzde de sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntemin uygulayıcısı konumunda bulunan öğretmenlerin görüşleri ve yeterlikleri oldukça önemlidir. Öğretmenlerin görüşleri ve yeterliklerine verilen önem nedeniyle bu alanda çeşitli bilimsel araştırmalar yapılmış ve tezler yayınlanmıştır. Bu çalışma kapsamında öğretmenler ve uzaktan eğitim anahtar kelimelerinin yer aldığı YÖK TEZ sistemindeki tezler kullanılmıştır. Tezlerin erişim izni olanlarının son 5 yılda yayınlananları örneklem grubu içerisinde dahil edilmiştir. Örneklem olarak belirlenmiş tezler nitel araştırma deseni kullanılarak incelenmiştir. Veri toplama yöntemi olarak doküman analizi tercih edilmiş ve tezlerin sistematik bir şekilde

incelenmesi amaçlanmıştır. Verilerin toplanması ile araştırma konusuna bağlı kalınarak içerik analizi yöntemi kullanılarak bulgulara ulaşılmıştır. Bu araştırma ile ortaya çıkan bulgularla amaç, yeni araştırmacılara ve öğrencilere yol göstermektir. Ayrıca yapılacak olan çalışmalarda tekrara düşülmesini engellemek de amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uzaktan Eğitim, Öğretmen, Uzaktan Eğitim Yeterliliği

To cite: Yaşar, E. (2023). Türk Eğitim Sisteminde Son Beş Yılda Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeylerini Üzerine Yapılmış Tezlerinin Analizi. *The Current Research in Social Sciences and Humanities, 2(1)*, pp. 40-51. DOI: 10.5281/zenodo.8274413

currentsocialjournal.com

1. Giriş

Eğitim bireyde istendik davranış değişikliği oluşturmaktır. Bu amca ulaşmak için bireylerin yetiştirildiği yerler kuşkusuz ki okullardır. Bireyde bilerek davranış değişikliği olmasına sebep olma, önceden hazırlanmış hedefler doğrultusunda resmi eğitim yoluyla gerçekleştirilmektedir. Okul adı verilen kurumlarda yürütülen eğitim ve öğretim hizmetleri daha çok sınıf ortamında yürütülmektedir. Sınıf ortamında, daha önce tasarlanmış hedefler bağlamında bir kurumsal yapı içerisinde eğitim öğretim etkinlikleri gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

Eğitimde belirlenen hedeflerin verimli bir şekilde yürütülebilmesi için öğrenme öğretme esnasında belirli bir düzene ihtiyaç vardır. Öğretmen sınıfta öğrenme hedeflerine göre bir düzenin elde edilmesinde yetkili olan bireydir. Öğretmenin kendi sınıfında düzeni kurarak olumlu bir öğrenme ortamı yaratma da ve öğrencilerde istenmeyen davranışları en aza indirmesi eğitimin amaçlarının gerçekleşmesi için bir gerekliliktir. Öğretmenlerin sınıfta daha verimli ve etkili olmasında hem sınıf yönetimi becerisinin iyi olması hem de okulunu, işini severek gelerek olumlu iklim yaratması önemlidir.

Sınıf ortamının yöneticisi öğretmendir. Sınıfında öğretmen akademik olarak başarılı öğrencileri bir araya toplasa, sınıf gerekli teknolojik donanımla donatmış olsa da, sınıf içi kullanılacak araç gereçleri de eksiksiz bir şekilde temin etseler bile bu sınıf, onları iyi yönetebilecek bir öğretmen olmadan bir yere varamayacaktır. Ayrıca etkili bir yöneticilik bilgi ve becerisine sahip olmayan bir öğretmenle de bu sınıfın istenen yere varması güç, hatta imkânsızdır (Okutan, 2006:3). Toplumda yer alan her kurum gibi, sınıfın da hedefleri bağlamında hareketini sağlayacak bir yönetime gereksinimi vardır. Bu da sınıf yönetimidir (Toprakçı, 2008: 15).

Öğretmen, kendi eğitim ortamının tasarlanması ve yapacağı etkinliklerin sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmesi öğretmen için oldukça büyük öneme sahip bir faktördür. Öğrenme-öğretme sürecinde kazanılacak tasarımlar, çok büyük oranda öğretmenin sahip olduğu sınıf yönetimi becerisine ve işini sevmesine bağlıdır. Öğretmenin işinde mutlu değilse etkili ve verimli bir öğrenme-öğretme ortamı oluşturmasına imkan vermez.

Okullardaki öğrencilerin yürütülen eğitime katılması, sınıfta yer alan mevcut kaynakları en etkili ve verimli bir şekilde kullanabilmek için önemli bir yönetim bilgi ve becerisi gerektirir (Okutan, 2006: 2). Öğretmenin, sınıfında en verimli şekilde eğitim öğretim faaliyetlerinde bulunabilmesi ve öğrencilerin dikkatini çekerek onları dersin içine çekebilmesi ve bireyde istenmedik öğrenci davranışlarını ortadan kaldırılması konularında yeterli bilgiye sahip olması gerekmektedir. Bununla birlikte öğretmenin mevcut bilgilerinin de kullanabilme yeteneğinin olması gerekmektedir (Erol, 2006: 2).

Yaşadığımız zamana bakıldığı zaman eğitim öğretim faaliyetinin olmazsa olmaz sac ayaklarından birisi öğretmenlerdir. Öğretmenin kendini yeterli hissetmediği, aidiyet duygusunun gelişmediği bir ortamda başarıya ulaşması oldukça zordur. Tuğrul ve Çelik (2002) öğretmenlerden beklenen en büyük vazifenin öğrenciler için verimli bir ortam hazırlayarak istendik davranışlar geliştirmek olarak ifade etmişlerdir. Günümüzde öğretmenlerden hızla gelişen teknoloji ve hayata uyum sağlayacak, bilgili, her anlamda kendi işini yapabilen öğrenciler yetiştirmeleri beklenirken aynı zaman da birçok alanda da öneri beklemektedir.

Fakat var olan birçok meslek dalında olduğu gibi öğretmenlerde gerek mesleki gerek günlük yaşam becerileri esnasında bir çok problemle yüz yüze gelmektedir. Yaşanılan bu problemler öğretmenlerde problemlere ve strese neden olmaktadır. Şahin (2007) bireyler arasında meydana gelen anlaşmazlıklar, bireylerin kendilerini gösterme çabaları ile zaman zaman okul ortamlarındaki hırs ve aşırı beklentiler de öğretmenler üzerinde negatif tesir yaparak streslerini artırmaktadır. Çokluk (1999), öğretmenlik mesleğini diğer meslek grubu çalışanlarıyla karşılaştırdığında daha fazla stres yaşadıklarını ifade etmektedir. Öğretmenler, okulda idareden, velilerden, öğrencilerden kaynaklanan beklentilerin yanında yorucu tempo, eğitim kaynağı ve materyallerin yetersizliği, veli şikayetleri, mesleki itibarlarının zedelenmesi, düşük ücret politikaları gibi var olan birçok nedenden ötürü zamanla mesleklerinden soğumakta, mesleki tükenmişlikler yaşamakta hatta öğretmenlik mesleğinden ayrılmaktadırlar (Akçamete, Kaner ve Sucuoğlu, 2001).

Öğretmenlerde görülen tükenmişlik düzeyleri arttıkça okul idaresi, öğrenciler, meslektaşlar, veliler ve okul personeli ile olan ilişkilerde sorunlar oluşmaya başlamaktadır. Bununla birlikte sınıf içi problemlere, öğrencilere karşı tahammülsüzlükler, düşük iş performansına neden olmaktadır. Bu nedenle öğretmenlerde tükenmişlik dikkat edilmesi gereken ve üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.

Bu bağlamda, son beş yılda yapılmış öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin ilgili literatür tarandığında birçok çalışmanın yapıldığı görülmüştür. Yapılan çalışmalar incelendiğinde farklı farklı

konulara ve amaçlara odaklandığı görülmüştür. Bu araştırmayla da tükenmişlik üzerine yapılmış tezlerin özellikleri ortaya konmak hedeflenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı; Türk eğitim sisteminde son beş yılda sınıf öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri ile ilgili çalışmalarını incelemektir. Bu genel amaç kapsamında da aşağıdaki sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır:

1. Türk eğitim sisteminde son beş yılda öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri ile ilgili yapılan çalışmalarda anahtar kelimeler ile ilgili bulgular nelerdir?
2. Türk eğitim sisteminde son beş yılda öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri ile ilgili yapılan çalışmalarda örneklem seçimi ile ilgili bulgular nelerdir?
3. Türk eğitim sisteminde son beş yılda öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri ile ilgili yapılan çalışmalarda analiz yöntemi ile ilgili bulgular nelerdir?
4. Türk eğitim sisteminde son beş yılda öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri ile ilgili yapılan çalışmaların sonuçları ile ilgili bulgular nelerdir?

Kavramsal Çerçeve

Tarihsel süreç içerisinde eğitim, birçok eğitimci ve düşünür tarafından değişik biçimlerde tanımlanmıştır. Bu tanımların bazıları şunlardır:

"Eğitim, bireyin toplumsallaşması ve ferdi gelişimini- ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda - en yüksek düzeye çıkarması için düzenlenmiş, kontrollü bir çevredeki toplumsal süreçtir" (Ergün, 1994: 2). "Eğitim, bireyin yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerlerdeki diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamıdır" (Tezcan, 1997: 3). "Eğitim, çevre ayarlaması yoluyla kişinin davranışlarını istendik yönde değiştirme ve değerlendirme sürecidir" (Sönmez, 1996: 43). "Eğitim, önceden belirlenen amaçlar doğrultusunda bireye yeni davranışlar kazandırma, bireyi yetiştirme ve geliştirme işidir" (İlgar, 2000: 13). Akyüz'e (2001: 2) göre "Eğitim, kişinin zihni, bedeni, duygusal, toplumsal yeteneklerinin, davranışlarının istenilen doğrultuda geliştirilmesi ya da ona bir takım amaçlara dönük yeni yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılması yolundaki çalışmaların tümüdür". "Eğitim, bireyde davranış değiştirme sürecidir" (Demirel, 2005: 41) Fidan'a (2012: 4) göre "Eğitim en genel anlamıyla insanları belli amaçlara göre yetiştirme sürecidir". Günümüzde en kabul gören eğitim tanımı ise Ertürk'ün yapmış olduğu tanımdır. Bu tanıma göre "Eğitim, bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir" (Ertürk, 1998: 12).

Yukarıdaki tanımların ortak noktası, eğitimin kişiliğin gelişmesine yardım eden ve bireyi yetişkin yaşantısına hazırlayan bir süreç oluşudur. Bu sürecin sonunda bireyde istendik yönde bir davranış değişikliğinin olması amaçlanmakta ve kasıtlı olarak yapılmaktadır.

Sosyal bir varlık olarak dünyaya gelen insan; içinde bulunduğu topluma uyum sağlayabilmek ve hayatını sürdürebilmek için gerekli olan birçok bilgi, beceri, tutum ve davranışı eğitim yoluyla kazanır. Eğitim, bireyin doğumuyla başlayan ve yaşamı boyunca devam eden uzun bir süreçtir.

"Bilgi Çağı" ya da "Bilim Çağı" olarak nitelendirilen günümüzde; çağı yakalamanın ve çağın gereklerine uygun yaşamının yolu kuşkusuz ki eğitimden geçmektedir. Teknolojinin gelişip ağlarını hızla ördüğü günümüzde, eğitime duyulan gereksinim her geçen gün artmaktadır. Çağımızda plânlı bir eğitim sürecinden geçmemiş bir insanın başarılı olması zordur. Geçimi sağlamanın, aile kurmanın, toplumsal konum sağlamanın, bir meslek edinmenin, iyi bir insan ve yurttaş olmanın, en iyi aracı eğitimidir (Başaran, 1994: 11). Eğitimin temel taşı da öğretmenlerdir. Öğretmenler yaşanan bu dönemde başta öğrenciler olmak üzere, okul idaresiyle, velilerle iletişim içindedir. Bu iletişim esnasında zaman zaman sorunlarla da karşılaşmaktadırlar. Bu sorunlar arttıkça ve çözülemez hale geldikçe öğretmenlerde tükenmişliğin kavramının çıkmasına neden olmaktadır. Öğretmenlerde oluşan tükenmişlik okullardaki ders içi ve ders dışı performansın düşmesine, sebep olmaktadır.

Tükenmişlik Kavramı

Tükenmişlik; aşırı stres, duygusal ve fiziksel tükenme, umutsuzluk ve enerji eksikliği gibi belirtilerle karakterize edilen bir durum olarak açıklanabilir. Genellikle yoğun çalışma temposu, sürekli stres

altında olma, duygusal zorluklar, iş veya özel hayatta uzun süreli baskılar gibi faktörlerle ilişkilendirilir. Tükenmişlik, uzun süreli stresin sonucunda kaynakların tükenmesi ve bireyin kendini yetersiz, enerjisiz ve umutsuz hissetmesiyle ortaya çıkar.

Tükenmişlik kavramını ilk defa 1974 yılında Herbert Freudenberger tarafından ortaya çıkarılmış bir kavram olum şu şekilde tanımla yapmıştır: “Başarısız olma, yıpranma, enerji ve gücün azalması veya tatmin edilemeyen istekler sonucunda bireyin iç kaynaklarında meydana gelen tükenme durumu” (Freudenberger, 1974:159). Tükenmişlik kavramı ortaya atıldıktan sonra birçok araştırmacının dikkatini çekmiş ve birçok çalışma yapılmış ve birçok tanım yapılmıştır. Maslach ve Jackson (1981) tükenmişliği “bireylerin bedeni bitkinlik, sürekli yorgun duyma hissi, çaresizlik duyguları; olumsuz benlik kavramı gelişimi, çalıştığı işe karşı negatif tutum içeren fiziksel, duygusal ve zihinsel bir tükenme sendromu” şeklinde tanımlamaktadır.

Pines (1993) tükenmişlik kavramını, bireylerinin kendisine özel yaşadığı, duygusal isteklerin fazla olduğu ortamlarda uzun süre çalışmaktan kaynaklanan, çaresizlik, aşırı yıpranma, hayal kırıklığı, yorgun hissetme gibi durumların ortaya çıkması şeklinde görülen kavram olarak tanımlamaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü 1998 yılında yayınladığı Dünya Sağlık Raporu’nda tükenmişliği; bireylerin gereğinden fazla çalışması neticesinde meydana çıkan bir yorgunluk olarak tanımlamaktadır. Bunun neticesinde bireylerin iş performansının düşmesine ve kendi görev ve sorumluluklarına yerine getirememe gibi sorunlara yol açtığı ifade edilmiştir.

Tükenmişlik üzerine yapılan araştırmalara bakıldığında zaman bu sendromun bazı meslek gruplarında daha sık görüldüğü ortaya çıkmıştır. Bu mesleklere bakıldığında zaman öğretmenlik, doktorluk, hemşirelik ve polisliktir (Maslach, 2003). Bu mesleklere genel olarak bakıldığında zaman insanlarla sürekli muhatap olan, insan ilişkilerinin yoğun olduğu mesleklerin tükenmişlik oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Sürgevil (2006) tükenmişlik sendromunu görülen bireylerde görülen ortak özellikleri şu şekilde sıralamıştır. Bu bireylerde yaptığı işi ciddiye almama, işine zamanında bitirmeme, çalışma ortamından sürekli uzaklaşma isteği, işe geç kalma, insan ilişkilerindeki sağlıklı iletişim, aile yaşamında bozukluk, takım çalışmalarında uyumsuz haller, ani sinirlenmeler, öz saygıda eksiklik, depresyon, alkol kullanımı. Bu bakımdan tükenmişlik sendromu Maslach ve Jackson (1981) fiziksel yorgunluk, uzun süre gelen bitkinlik, ümitsizlik duyguları, yapılan işe diğer insanlara karşı olumsuz tutumlar olarak hayatın her alanına yansıtılabilmektedir.

Günümüzde tükenmişlikle ilgili olarak Maslach Tükenmişlik Ölçeğini de geliştirmiş olan Christina Maslach en fazla katkıyı sağlamıştır. Maslach’a göre tükenmişlik “yaptığı işinden ötürü oldukça fazla duygusal isteklere maruz kalan ve devamlı olarak diğer bireylerle yüz yüze çalışmak durumunda olan kişilerde görülen yorgunluk, bitkinlik, çaresizlik ve umutsuzluk duygularının, yapılan işe, hayata ve diğer insanlara karşı negatif tutumlarla nedeniyle ortaya çıkan bir sendromdur

Tükenmişlik kavramı çalışan bireylerin;

- Duygusal tükenmişlik (emotional exhaustion)
- Kişiliğini kaybetme (depersonalization)
- Kişisel başarının azalması (diminished personal accomplishment) sendromudur (Maslach ve Jackson,1986:164).

Duygusal tükenmişlik (emotional exhaustion): Yoğun iş yükü veya sürekli stresle başa çıkma çabaları sonucunda duygusal kaynakların tükenmesi. Kişi, duygusal olarak boşalmış, hassas, sinirli veya umutsuz hissedebilir.

Kişiliğini Kaybetme (depersonalization): Tükenmişlik yaşayan kişi, önceki ilgi alanlarına karşı duyarsızlaşabilir, iş veya ilişkilerle ilgilenmemeye başlayabilir. Bu durum, kişinin iş veya sosyal ilişkilerinde azalma, yalıtılmışlık veya sosyal çekilme şeklinde kendini gösterebilir.

Kişisel başarıda azalma (diminished personal accomplishment): Kişi, kendini sürekli olarak başarısız hissedebilir, özgüveni azalabilir ve iş veya diğer alanlardaki performansında düşüş yaşayabilir. Bu da tükenmişliği artırabilir ve kendini besleyen bir döngü oluşturabilir.

Mesleki Tükenmişlik

Mesleki tükenmişlik, bir kişinin çalışma yaşamında sürekli olarak yorgunluk, umutsuzluk, duygusal tükenme ve azalmış iş performansı gibi belirtilerle karşılaştığı bir durumdur. Bu durum, genellikle iş stresi, aşırı çalışma, iş yükü, düşük motivasyon, yönetim problemleri, iş tatminsizliği ve iş-yaşam dengesindeki

zorluklar gibi faktörlerin bir sonucu olarak ortaya çıkar.

Mesleki tükenmişlik, hem bireyin sağlığını etkiler hem de iş performansını olumsuz yönde etkileyebilir. Uzun süreli mesleki tükenmişlik depresyon, anksiyete, uyku bozuklukları, bağışıklık sistemi problemleri gibi sağlık sorunlarına yol açabilir. Ayrıca bireyin çalıştığı işi ile ilgili şevkini kaybetmek şeklinde ifade edilmektedir. Mesleki tükenmişliğin fiziksel ve ruhsal çeşitleri olabilmektedir.

Mesleki tükenmişlik, hem bireyin fiziksel ve psikolojik sağlığını olumsuz etkiler hem de iş verimliliğini düşürür. Bu nedenle, mesleki tükenmişlikle başa çıkmak önemlidir. İşte bazı olumlu stratejiler: Düzenli egzersiz yapmak, sağlıklı beslenmek ve yeterli uyku almak fiziksel ve zihinsel sağlığımızı destekler. İş ve kişisel yaşam arasında denge kurmak için zaman yönetimine dikkat etme ve hobilere zaman ayırma. Güvendiği kişilerle duygularını paylaşma veya bir destek grubuna katılma. Psikolojik danışmanlık veya terapi almak da yardımcı olabilir. Sınırlar koymak, iş stresini azaltabilir. İş saatlerinizin dışında zamanı dinlenmeye, hobilerine veya aile ve arkadaşlarınıza ayırmak önemlidir. İş ilgili değişiklikler yapmak, daha iyi bir çalışma ortamı sağlayabilir. İş yükünü paylaşmak, daha etkili iletişim kurmak veya işi ile ilgili yeni beceriler geliştirmek gibi adımlar atılabilir.

Öğretmenlerde Mesleki Tükenmişlik

Öğretmenlerde mesleki tükenmişlik oldukça yaygın bir durumdur. Farber'e (2000) göre tükenmişlik, öğretmenin algılanan becerileri ile yaptığı eylemin ihtiyaçları arasındaki eşitsizliğe verdikleri negatif tepkidir. Öğretmenlik mesleği, yüksek iş yükü, zaman baskısı, sınıf yönetimi zorlukları, öğrenci davranışlarıyla başa çıkma gerekliliği, düşük maaşlar, yetersiz kaynaklar, veli beklentileri gibi birçok zorluğu beraberinde getirebilir. Bu faktörler, öğretmenlerin zamanla yıpranmasına ve mesleki tükenmişlik yaşamasına yol açabilir.

Karakelle ve Canpolat'a (2008) göre, öğretmenlerin tükenmişlik seviyesi arttıkça öğrencileri ile iletişim kurmakta zorlandıkları, öğrencileri tanımadıkları, ders içinin dışında ilgilenmedikleri, derse olan verime katkı sağlayamadığı ve hedeflenen konuya konsantre olup odaklanamadığı belirtilmektedir. Öğretmenlerin mesleki tükenmişlik yaşamalarının birkaç nedeni vardır. Bunlar arasında yüksek iş yükü, bürokratik engeller, düşük maaşlar, sınıf yönetimi sorunları, öğrenci davranışlarıyla başa çıkma zorlukları, veli beklentileri, öğrenci başarısında sürekli baskı, mesleki destek eksikliği ve zaman baskısı gibi faktörler yer almaktadır. Ayrıca, pandemi gibi olağanüstü durumlar da öğretmenler üzerindeki stresi artırabilir.

Mesleki tükenmişlik, öğretmenlerin kendi sağlık ve refahlarını olumsuz etkileyebilir. Fiziksel ve zihinsel sağlık sorunlarına yol açabilir, depresyon ve anksiyete gibi psikolojik sorunları tetikleyebilir. Aynı zamanda öğretim kalitesini de etkileyebilir, çünkü tükenmiş öğretmenler daha az motive olabilir, daha az etkili bir şekilde öğretebilir ve öğrencilerle ilişkilerini olumsuz etkileyebilir.

Bu sorunun üstesinden gelmek için bazı önlemler alınabilir. Öğretmenlere destek sağlamak, iş yükünü dengelemek, düşük maaş sorununu ele almak, eğitim yöneticilerinin öğretmenlerle iletişimi güçlendirmek, mesleki gelişim ve mentorluk programlarına yatırım yapmak gibi adımlar atılabilir. Ayrıca, öğretmenlerin kendi sağlık ve refahlarına önem vermeleri, stresle başa çıkma becerilerini geliştirmeleri ve çalışma hayatıyla özel hayat arasında denge sağlamaları da önemlidir.

Öğretmenler, toplumun en önemli unsurlarından biridir ve iyi bir eğitim sisteminin temel taşı oluştururlar. Bu nedenle, öğretmenlerin mesleki tükenmişlik sorununa dikkat etmek ve onları desteklemek, eğitim kalitesini artırmak ve öğrencilerin başarısını sağlamak için önemli bir adımdır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma kapsamında 2018 ile 2023 yılları arasında milli eğitimde görev yapan öğretmenlerin son beş yıldaki tükenmişlik düzeylerini farklı değişkenlere göre saptamak amacıyla lisansüstü tezler incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Nitel yöntemlerin kullanılması araştırmacı konusunun daha detaylı incelenmesine ve daha da derinlemesine analiz yapılmasına imkan sağlar (Greene, Krayder ve Mayer, 2005). Doküman analizi, doğrudan gözlem ve görüşme yapılamadığı durumlarda, incelenen konularla ilgili verileri içeren yazılı belgelerin analizini yapmak için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Son beş yılda yapılan çalışmalara bakıldığında çok fazla çalışma olduğu görülmüştür.

Araştırmanın amacına uygun olarak Türk eğitim siteminde son beş yılda öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerini üzerine yapılmış tezler YÖK Ulusal Tez Merkezi'nden derlenerek bir arada incelenmiş ve alt problemlere uygun olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Veri Toplama

Öğretmenlerin son beş yıldaki tükenmişlik düzeylerini konu alan bu meta analiz çalışmasında, araştırmaya konu olacak çalışmaların tespiti için yüksek lisans tezleri, doktora tezleri, dergilerde yayınlanmış makaleler, elektronik kaynaklar üzerinden yayın yapan ulusal ve uluslararası veri tabanlarından elde edilmiş makalelerden yararlanılmıştır. Veri toplamak amacıyla aşağıdaki yollar izlenmiştir. Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin elektronik katalog taraması ve tez taraması yapılmıştır. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden konuyla ilgili olarak Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanmış tezlerin taraması yapılmıştır

Verilerin Analizi

Verilerin analiz aşamasında içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. İçerik analizi, bir metni veya belgeyi sistematik bir şekilde inceleyerek, içeriğin özelliklerini, yapılarını ve anlamlarını anlamak için kullanılan bir yöntemdir. İçerik analizi, araştırma çalışmalarında, sosyal bilimlerde, pazarlama analizinde ve diğer birçok alanda yaygın olarak kullanılan bir tekniktir. Kitap ya da belge gibi malzemelerin daha önceden tasarlanmış özelliklerinin belirlenmesi amacı ile yapılan ve bir tür tarama olan içerik analizi, nicelleştirme ölçülerini önceden geliştirerek malzemeyi belli beklentiler ışığında incelemektir (Karasar, 1995). İçerik analizi genellikle aşağıdaki adımlardan oluşur:

Araştırma sorusu belirleme: İçerik analizi yapmadan önce, araştırma sorusu ve hedeflerin netleştirilmesi önemlidir. Hangi konuda içerik analizi yapmak istediği belirlenir.

Veri toplama: İçerik analizi için uygun olan verileri toplanır. Bu veriler metinler, belgeler, yazılar, röportajlar, medya içerikleri veya diğer materyaller örnek olabilir.

Birimlerin belirlenmesi: İçerik analizine tabi tutulan birimleri belirlenir. Birimler, paragraflar, cümleler veya kavramlar gibi metnin bölümleri olabilir.

Kodlama sistemi oluşturma: Veriler analiz edilirken kullanılacak kodlama sistemi oluşturulur. Kodlama sistemi, belirli temaları, kategorileri veya önemli özellikleri tanımlar.

Verilerin kodlanması: Belirlenen kodlama sistemi doğrultusunda veriler kodlanır. Bu, verileri analiz etmek için belirli kriterlere göre etiketleme içerir.

Verilerin analizi: Kodlanmış verileri analiz edilir. Bu analiz, sıklık sayımları, ilişkilerin incelenmesi, içeriklerin karşılaştırılması veya diğer istatistiksel yöntemleri içerebilir.

Yorumlama ve sonuç çıkarma: Analiz sonuçlarını yorumlanır ve araştırma sorusu ile ilişkilendirilir. Bulgular özetlenir ve sonuçlara dayalı olarak çıkarımlar yapılır.

Belirlenen çalışmaların son beş yıla göre dağılımı, çalışmaların yayımlandığı dergilerin adresi, çalışmalarda kullanılan dil, araştırma modeli, örneklem kitlesi, veri analizi teknikleri, araştırmalarda kullanılan veri toplama araçları, kişisel başarı boyutunun kullanımı, sonuç ve öneriler kısımları ölçütlerine göre incelenmiş ve bu kısımda frekans ve yüzdeler kullanılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Araştırma projesi kapsamında toplamda 10 farklı tezin incelenmesi yapılmıştır. Bu tezler açık erişime sahip olan ve YÖK Tez sisteminde yer alan tezlerden oluşmaktadır. Ulaşılan tezlerin isimleri ve yazarları ile ilgili bilgiler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo1.Araştırmaya Dahil Olan Tezlerin ve Yazarların İsimleri

Tez No	Tezin Adı	Yazar
555003	Tekirdağ ilinde ilkokullarda çalışan İngilizce öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri ve başa çıkma stratejileri	Gülşen Erdağ
727198	Özel eğitim okullarında çalışan öğretmenlerin çeşitli değişkenler açısından tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi (Sivas ili örneği)	Erol Kaynarıpınar
703711	Özel okullarda eğitim veren öğretmenlerin duygusal emek	Tuğçe Sandıkçı

gösterimlerinin tükenmişlik düzeyleri üzerine etkisi			
626675	Fen bilimleri öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeylerinin ve nedenlerinin incelenmesi	Fevzi Arslan	
620998	Öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin iş yaşam dengeleri üzerine etkisi	Recep Birkan	
550272	Öğretmenlerin iş doyumları mesleğe aidiyet duyguları ve tükenmişlik düzeyleri üzerine uygulamalı bir araştırma	Zehra Yürüten	Mine
533724	Ortaokul öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri ile örgütsel bağlılık düzeylerinin incelenmesi	Mehmet Yoldaş	Ali
577990	Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi	Burcu Kaya	
584647	Öğretmen yeterlilik ve tükenmişlik algıları: Birleştirilmiş sınıfta görev yapan sınıf öğretmenleri üzerinde bir inceleme	Sait Yılmaz	Burak
606790	Lise öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri ve ilişkili faktörler	Gülbahar Toraman	

Birinci Alt Amaca İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt amacı olan Türk eğitim siteminde son beş yılda öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri ile ilgili yapılan çalışmalarda anahtar kelimeler ile ilgili bulgular neler olduğunu incelemek için yapılan analiz Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Tezlerde Kullanılan Anahtar Kelimeler Tablosu

Anahtar Kelime	Frekans
Tükenmişlik	10
Öğretmen	9
Okul Kademesi	4
Aidiyet	2
Özel Eğitim	2
Duygusal Emek	2
İngilizce Öğretimi	1
Baş Çıkma	1
İş Doyumu	1
İş Yaşam Dengesi	1
İlişkili Faktörler	1
Kişisel Başarıda Azalma	1
Duyarsızlaşma	1
Öğretmen Yeterlik Algısı	1

Doküman analizi yöntemi ile son beş yıldaki tezlerin anahtar kelimeleri ve içeriği analiz edildiğinde Tablo 2’de verilen sonuçlar elde edilmiştir. Tezlerde kullanılan anahtar kelimelere bakıldığı zaman incelenen on tezde de tükenmişlik kelimesi kullanılmıştır. 9 tezde öğretmen kavramı kullanılmıştır. Aidiyet, duygusal emek de kullanılan anahtar kelimeleri arasında görülmektedir.

İkinci Alt Amaca İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt amacı olan Türk eğitim siteminde son beş yılda öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri ile ilgili yapılan çalışmalarda örneklem seçimi ile ilgili bulgular neler olduğunu incelemek için yapılan analiz Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Tezlerin Örneklem Seçim Yöntemleri Tablosu

Örneklem Seçim Yöntemi	Frekans
Kolay Ulaşılabilir Durum Örneklem	4
Amaçlı Örneklem	2
Uygun Örneklem	2
Evrene Ulaşma	2

Türk eğitim siteminde son beş yılda öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri ile ilgili olarak yapılan tezlerdeki örneklem seçimlerine bakıldığı zaman %40'ı kolay ulaşılabilir durum örneklem yöntemi seçmişlerdir. Bu yöntemde araştırmacı çok kısa bir zaman dilimi içerisinde verilere ulaşabilmekte, hızlı bir çalışma sergileyebilmektedir. Araştırmacıların %20'si amaçlı örneklem, %20'si uygun örneklem ve diğer %20'si bütün evrene ulaşarak çalışmalarını tamamlamışlardır.

Üçüncü Alt Amaca İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt amacı olan Türk eğitim siteminde son beş yılda öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri ile ilgili yapılan çalışmalarda analiz yöntemi ile ilgili bulguların neler olduğunu incelemek için yapılan analiz Tablo 4'te verilmiştir.

Makale ve tezlerin belli amaçlar doğrultusunda kullandıkları veri analiz yöntemleri vardır. Veri analiz yöntemleri araştırmanın desenine ve genel çerçevesine göre değişkenlik gösterebilir. Araştırma kapsamına üzerinde çalışılan on tezde kullanılan analiz yöntemleri ile ilgili bilgiler Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Tezlerde kullanılan veri analiz yöntemleri

Veri Analiz Yöntemleri	Frekans
Nicel İstatistik Testler	9
Karma Yöntem	1

Tezlerde kullanılan veri analiz yöntemleri değerlendirildiğinde nicel analiz yönteminin sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Nicel yöntemden ilişkisel tarama modelinin sıklıkla seçildiği görülmektedir. Bir araştırmada da karma yöntem kullanılmıştır. Nicel araştırma verilerini içeren tezlerde sonuçlara ulaşmak adına genel olarak nicel istatistik testler uygulanarak SPSS paket programı ile çözümlenmesi gerçekleştirilmiştir.

Dördüncü Alt Amaca İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt amacı olan Türk eğitim siteminde son beş yılda öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri ile ilgili yapılan çalışmaların sonuçları ile ilgili bulguların neler olduğunu incelemek için yapılan analiz aşağıda verilmiştir.

Bütün on tez çalışmasına bakıldığı zaman amaçlarla sonuçların birbiri ile uygun olduğu görülmüştür. Bütün makaleler de hem sonuç bölümleri hem de öneri bölümleri ayrı başlık altında ifade edilmiştir.

Yapılan sonuçlara bakıldığında öğretmenlerin cinsiyet değişkeninin 6 tez çalışmasında mesleki tükenmişlik konusunda anlamlı fark bulunamamıştır. Kıdem değişkeni açısından da yapılan çalışmalarda mesleki kıdemin arttıkça tükenmişlik puanlarının da arttığı çalışmalarda görülmektedir.

Tez sonuçlarında ayrıca öğretmenlerin gerek duygusal gerekse genel tükenmişlik seviyelerinin ortalama seviyelerde belirlenmiştir. Bununla birlikte okul müdürünün tavrının da tükenmişliği etkilediği görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Yapılan bu araştırmanın temel amacı Türk eğitim siteminde son beş yılda öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerini konu edinmiş tezleri analiz etmektir. Bu amaçla YÖK Tez sisteminden uzaktan eğitim ve öğretmen görüşlerini konu edinen son beş yıldaki tezler incelenerek analiz edilmiştir. Bu araştırma projesi ile ortaya konulmak istenen temel sonuçlar arasında bu alanda yapılmış olan araştırmaların özelliklerini ortaya koymak ve bu alanda yeni çalışmaların hangi konulara eğilebileceğini göstermektir. Bu nedenlerle nitel araştırma deseninin temel dinamiklerinden hareket edilerek doküman analizi yönteminden

yararlanılmış ve içerik analizi yöntemi ile bulgular edinilmeye çalışılmıştır.

Sonuç

Bu çalışmada Türkiye’de son beş yılda yazılmış eğitimde tükenmişlik makaleleri ile ilgili bir meta değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Tükenmişlik konusu gerek tez gerekse makale olarak çok çalışılmış konuların başında gelmektedir.

Tükenmişlik ile ilgili seçilen tezlere bakıldığı zaman birinci alt amacımız olan anahtar kavramlarda araştırmacılar tükenmişlik, öğretmen, duygusal tükenme kavramları üzerinde sıklıkla durdukları görülmektedir. Bir tez İngilizce yazılmış olmasına rağmen diğer dokuz tezin Türkçe yazıldığı görülmektedir.

Araştırmanın ikinci alt amacına bakıldığı zaman örnekleme yöntemi konusunda araştırmacılar ya evrenin tamamına ulaşmayı amaçlamışlar ya da kolay örnekleme yöntemi tercih etmişleridir. Çalışmaların hepsinde öğretmenlerle çalışılmıştır (sınıf öğretmeni, İngilizce öğretmeni, fen bilgisi öğretmeni, okul öncesi öğretmeni). Eğitim ile ilgili yapışan araştırmalarında örneklemlerin büyük bir çoğunluğu öğretmenlerden oluştuğu daha önce yapılan araştırmalarda da ifade edilmiştir (Turan vd., 2014).

Araştırmanın üçüncü alt amacına bakıldığında kullanılan analiz yöntemleri değerlendirilmiştir. Bakılan tez çalışmalarının %90 gibi büyük bir çoğunluğu nicel yöntemler kullanılarak tasarlanmıştır. Nicel yöntemlerden de tarama modeli ve ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bundan ötürü betimsel analiz, kestirimsel istatistiksel analiz teknikleri ve korelasyon analizleri kullanılmıştır. Aypay (2010) çalışılan araştırmalarda ağırlıklı olarak betimsel analizlerin ve kestirim istatistiklerinin kullanıldığı belirlenmiştir.

Araştırmanın dördüncü alt amacına bakıldığında tezlerin sonuçları değerlendirilmiştir. Yapılan analizlerde genellikle cinsiyet, medeni durum, kıdem, müdürle olan ilişkiler üzerinde durulmuştur. Cinsiyet değişkeni açısından bakıldığında anlamlı farklar görülmüştür çalışmalarda. Yıldıztaş (2017) ortaokul öğretmenlerinin, “Duygusal Tükenme” ve “Fiziksel Tükenme” alt boyutlarına ilişkin görüşlerinde de cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulmuştur. Mesleki kıdem de çok çalışılan değişken olup kıdem arttıkça anlamlı fark bulunmuştur.

Öneriler

1. Araştırmalar genellikle nicel yöntemler kullanılarak yapılmıştır. Nitel yöntemler kullanılarak da yapılmalıdır.
2. Öğretmenler tükenmişlik sendromunu yaşadıkları görülmüştür. Bunun için önlem alınmalıdır.
3. Öğretmenlere mesleklerini seçerken danışmanlık ve rehberlik hizmeti verilmelidir.

Kaynakça

- Adıgüzel, A. (2010). İlköğretim okullarında öğretim teknolojilerinin durumu ve sınıf öğretmenlerinin bu teknolojileri kullanma düzeyleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 1-17.
- Akan, D. (2010). Temel kavramlar ve sınıf yönetiminin kapsamı., C. Gülşen (Editör). *Kuram ve uygulamada sınıf yönetimi*. Ankara: Anı Yayıncılık, ss. 1-19.
- Akar, İ. (2009). Öğrenci davranışlarını etkileyen etmenler., Z. Kaya (Editör). *Sınıf yönetimi*. (9. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, ss. 87-113.
- Akçamete, G. Kaner S. ve Sucuoğlu, B. (2001). *Öğretmenlerde tükenmişlik iş doyumunu ve kişilik*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Akgöz, S., Ercan, İ., & Kan, İ. (2004). Meta-analizi. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 30(2), 107–

112.

- Akkaya Çelik, N. (2006). *İlköğretim okullarında görevli öğretmenlerin sınıf yönetimi becerilerine ilişkin algıları (Denizli ili örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Akyüz, Y. (2001). *Başlangıçtan 2001'e Türk eğitim tarihi*. (8. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aypay, A., Çoruk, A., Yazgan, A. D., Kartal, O. Y., Tunçer, B., Attila, S. M. ve Erman, B. (2010). Eğitim yönetimi araştırmalarının durumu: Eğitim yönetimi dergilerinin analizi 1999-2007. *Eurasian Journal of Educational Research*, 39, 59-77.
- Başaran, İ. E. (1994). *Eğitime giriş*. (4. Baskı). Ankara: Yargıcı Matbaası.
- Bursalıoğlu, Z. (2000). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. (11. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Çokluk, Ö. (1999). *Zihinsel ve işitme engelliler okulunda görev yapan yönetici ve öğretmenlerde tükenmişliğin kestirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dağdelen, Ö. (1999). *İlköğretim öğrencilerinin sınıf içi olumsuz davranışlarının öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demirel, Ö. (2005). *Eğitim sözlüğü*. (3. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğan Burç, E. (2006). *İlköğretim okulu öğretmenlerinin sınıf yönetimi yeterlilikleri (Hatay ili örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Erol, Z. (2006). *Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Ertürk, S. (1998). *Eğitimde program geliştirme*. (10. Baskı). Ankara: Meteksan Yayınları.
- Freudenberger, H. J., (1974). *Staff Burnout*. *Journal of Social Issues*, 30, pp.159-165
- Gündüz, Y. (2001). *Öğretmenlerin sınıf yönetimindeki yeterlikleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İlgar, L. (2007). *İlköğretim öğretmenlerinin sınıf yönetimi becerileri üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karakelle, S. ve Canpolat, S. (2010). Tükenmişlik düzeyi yüksek ilköğretim öğretmenlerinin öğrencilere yaklaşım biçimlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 33(147), 106-120.
- Karip, E. (2005). Sınıf yönetimi ve disiplin. (5. Baskı)., E. Karip (Editör). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Karslı, M. D. (2009). İlköğretimde sınıf yönetiminin anlamı ve önemi., M. D. Karslı (Editör). *İlköğretimde sınıf yönetimi*. Ankara: Kök Yayıncılık, ss. 5-25.
- Kaya, Y. K. (1999). *Eğitim yönetimi kuram ve Türkiye'deki uygulama*. Ankara: Bilim Yayıncılık.
- Korkut, K. (2009). *Sınıf öğretmenlerinin öz yeterlik inançları ile sınıf yönetimi becerileri algıları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.
- Maslach, C. & Jackson, S.E. (1986) *Maslach Burnout Inventory Manual*, (2 Ed.) Consulting Psychologists Press .
- Okçu, V. ve Epeçan, C. (2008, 23-25 Haziran). *İlköğretim öğretmenlerinin sınıf yönetimi becerilerine ilişkin yeterlik düzeylerinin değerlendirilmesi*. International Conference On Educational Science de sunuldu, Kıbrıs.
- Okutan, M. (2012). *Eğitim yönetimi ve denetiminde örnek olaylar*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sabancı, A. (2009). Sınıf yönetiminin temelleri., M. Çelikten (Editör). *Yapılandırmacı yaklaşıma göre sınıf yönetimi*. (2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık, ss. 27-53

- Sadık, F. (2000). *İlköğretim 1. aşama sınıf öğretmenlerinin sınıfta gözlemledikleri problem davranışlar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Sayın, N. (2001). *Sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları istenmeyen öğrenci davranışları ve bu davranışların nedenlerine ilişkin görüşleri ile istenmeyen davranışları önleme yöntemleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Sönmez, V. (1996). *Eğitim felsefesi*. (4. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Şahin, D. (2007). *Öğretmenlerin tükenmişlik düzeyinin farklı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Taşdan, M. ve Ertan Kantos, Z. (2007). Sınıf yönetimi ve disiplin., Z. Cafağlı (Editör). *Sınıf yönetimi yeni gelişmeler doğrultusunda*. Ankara: Grafiker Yayıncılık, ss.9-42.
- Toprakçı, E. (2008). *Sınıfa dayalı yönetim*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Tuğrul, B. ve Çelik, E. (2002). Normal çocuklarla çalışan anaokulu öğretmenlerinde tükenmişlik. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12 (2)
- Turan, S., Karadağ, E., Bektaş, F. ve Yalçın, M. (2014). Türkiye’de eğitim yönetiminde bilgi üretimi: Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi 2003-2013 yayınlarının incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 20(1), 93-119.
- Uçar, R. (2004). *İlköğretim okulları II. kademedeki din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretmenlerinin sınıf yönetimi yeterlikleri (Kayseri il merkezi örneği)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Yalçınkaya, M. (2003). Sınıf-içi istenmeyen öğrenci davranışları ve yönetimine ilişkin stratejiler., Ö. Üre (Editör). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Mikro Yayınları, ss. 183216.
- Yalçınkaya, M. ve Tonbul, Y. (2002). İlköğretim okulu sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi becerilerine ilişkin algı ve gözlemler. *Ege Eğitim Dergisi*, 1(2), 110.
- Yiğit, B. ve Sadık, F. (2008). Sınıf yönetimini etkileyen sınıf dışı değişkenler., B. Yiğit (Editör). *Sınıf yönetimi teori ve pratik uygulamalar*. İstanbul: Kriter Yayınevi, ss. 27-46.